

Handläggare
Mikael Nyberg
Telefon: 08-508 28 780**Till**
Miljö- och hälsoskyddsnämnden

Stockholms miljöprogram 2016-2019

Remiss från kommunstyrelsen, KS 303-1200/2014

Förvaltningens förslag till beslut

1. Godkänna förvaltningens tjänsteutlåtande som svar på remissen.
2. Justera beslutet omedelbart

Gunnar Söderholm
FörvaltningschefMikael Nyberg
Avdelningschef

Bakgrund

Kommunstyrelsen har remitterat förslag till miljöprogram 2016-2019 för Stockholms stad till miljö- och hälsoskyddsnämnden för yttrande.

Miljöprogrammet är ett stadsövergripande styrdokument. I detta läggs fast 6 stycken miljömål, 30 delmål och 40 indikatorer. Samtliga nämnder och styrelser ska i sina verksamhetsplaner redovisa hur de avser nå dessa mål och genom uppföljning av mål, delmål och indikatorer redovisa hur arbetet går.

Miljöprogrammet är uppbyggt kring följande övergripande miljömål

1. Hållbar energianvändning
2. Miljöanpassade transporter
3. Hållbar mark- och vattenanvändning
4. Resurseffektiva kretslopp
5. Giftfritt Stockholm
6. Sund inomhusmiljö

Dessa mål är i sin tur uppdelade i 30 delmål som beskriver hur nämnder och styrelser förväntas bidra till att miljömålen nås. För uppföljning finns även 40 indikatorer för att följa upp utvecklingen av miljöarbetet.

Förvaltningen har utvecklat sitt remissvar i detta tjänsteutlåtande, som är uppdelat i tre delar:

- Övergripande och innehållsmässiga synpunkter på innehåll, delmål och indikatorer.
- Redaktionella synpunkter på innehåll, delmål och indikatorer.
- Detaljsynpunkter på indikatorerna.

Förvaltningens synpunkter

Förvaltningen anser att förslag till nytt miljöprogram i huvudsak är bra och det är relevant, välmotiverat och användbart. Förslaget flyttar fram positionerna för stadens miljöarbete och blir ett nödvändigt och viktigt verktyg för att uppnå en hållbar stad.

I det nya miljöprogrammet är målen synkroniserade med de mål som kommunfullmäktige ställt upp i budgeten, vilket är en viktig faktor för att målen ska få fullt genomslag i stadens olika verksamheter.

Miljöprogrammets tanke är att alla nämnder och bolag som är berörda av delmål ska följa upp dessa i samband med tertiärrapport 2. Förvaltningen menar att uppföljning av indikatorerna tre gånger per år i vissa fall inte är praktisk möjlig. Istället föreslås att indikatorerna följs upp en gång per år i samband med uppföljningen av delmålen i verksamhetsberättelsen.

Förvaltningen vill trycka på vikten av att det sker en samlad årlig uppföljning, och att det i denna ingår redovisning av både delmål och indikatorer. Denna redovisning ska ske separat i en egen rapport, för bästa möjlighet till adekvat genomgång av utfallet samt för att även ge möjligheter till korrigerande åtgärder eller andra förbättringar.

På sidan 2 i tjänsteutlåtandet står det att miljöprogrammet är ett *styrdokument som samtliga nämnder och styrelser har att förhålla sig till.* Förvaltningen anser att denna mening är onödigt vagt formulerad; ett styrdokument är väl rimligen något som nämnder och styrelser har att rätta sig efter - inte bara att förhålla sig till.

Miljöprogrammets genomslag är helt beroende av att dess innehåll är väl kommunicerat och känt bland alla medarbetare i staden. Ett arbete på bred front, där flertalet förvaltningar och bolag deltar, är redan påbörjat - vilket förvaltningen ser som mycket positivt.

Inledning

Genomförande

I första stycket anges att samtliga nämnder och styrelser ska redovisa hur de avser att nå miljöprogrammets mål, och genom uppföljning visa hur arbetet fortskrider. Sist i andra stycket anges dock att de nämnder och styrelser som har ett utpekat ansvar för ett delmål bara behöver formulera nämndmål, indikatorer etc som *följer upp* delmålet. Förvaltningen vill här understryka vikten av nämndmål, indikatorer och aktiviteter som syftar till att verkligen uppfylla miljöprogrammets mål. Skrivningarna i förslaget är på denna punkt onödigt otydliga, och bör därför formuleras om.

Uppföljningen av delmålen tidigareläggs och systematiseras så att ständiga förbättringar kan uppnås

I det andra stycket föreslås att rapportering *till exempel* kan göras i samband med tertialrapport 2. Då det är viktigt med en samlad uppföljning får det inte råda några oklarheter kring tidpunkten för när rapportering ska göras.

Figuren på samma sida stämmer inte överens med texten (år 3 saknas), och behöver därför kompletteras.

1. Hållbar energianvändning

Som redan har omnämnts så är uppföljning av indikatorer i tertialrapport 1 respektive 2 i vissa fall inte praktiskt genomförbar, detta gäller speciellt för flera av delmålen inom Hållbar energianvändning. Det måste till exempel beaktas att det inte går att få fram rättvisande värden för växthusgasutsläppen tre gånger per år. Beräkning av växthusgaser är beroende av statistik från SCB med flera. Den statistiken finns bara årsvis. Uppföljningen i tertialrapport 2 och analys i verksamhetsberättelsen måste således ske utifrån insamlade nyckeltalsdata från föregående år.

Syftet bakom att uppföljningsansvaret vilar på den nämnd eller det bolag som mest berörs är att det är där som konsekvenserna blir mest synliga. Vad gäller delmål 1.2 (minskad energianvändning i stadens egna verksamheter) och 1.5 (energiproduktion baserad på solenergi) så är det inget bolag eller förvaltning som har en samlad överblick. Därför är det positivt att uppföljningsansvaret för båda dessa delmål ska göras med stöd av miljö- och hälsoskyddsnämnden/energicentrum.

1.1 Staden ska verka för att utsläppen av växthusgaser minskar till högst 2,3 ton per invånare till år 2020

Förvaltningen anser att det bör läggas in en text med lydelsen: *Staden har stora möjligheter att genom kommunikation och kunskapsspridning påverka olika aktörers energianvändning så att minskningar av växthusgasutsläppen sker. Genom en bredd av aktiviteter kan kunskap spridas till både företag och konsumenter.*

1.2 Staden ska genom energieffektiviseringar minska energianvändningen i den egna verksamheten med minst tio procent till 2020

Förvaltningen anser att det är bra att Stadshus AB har ansvaret för uppföljningen av tio procent målet i samverkan med energicentrum.

Delmålet anger att energianvändningen ska minska med tio procent. I miljöprogrammet finns också delmål 1.5 som anger att stadens egen energiproduktion baserad på solenergi ska öka. Indikatorn för delmål 1.2 är mängden köpt energi. Den egenproducerade energin bör adderas till den köpta energin vid uppföljning av indikatorn för delmål 1.2, för att avspegla all använd energi; både den köpta och den egenproducerade solenergin.

1.3 Långtgående energieffektiviseringar ska genomföras vid större ombyggnader

Förvaltningen anser att det bör vara Stadshus AB i samverkan med fastighetsnämnden och fastighetsbolagen som ansvarar för uppföljning av målet. Bakgrunden till varför Stockholms hem utpekats är att de förväntas stå för flesta stora ombyggnader de närmaste åren. Det är dock en osäker uppskattning och det kan likaväl vara någon annan fastighetsägare. Stadshus AB har därför en bättre överblick över detta mål.

2. Miljöanpassade transporter

Inga kommentarer.

3. Hållbar mark- och vattenanvändning

Ansaret för uppföljning har ändrats jämfört med nuvarande miljöprogram. Erfarenheten från tidigare uppföljning har visat att flera förvaltningar haft svårigheter med att följa upp nuvarande ”gröna” indikatorer på ett transparent sätt. Miljöförvaltningen har god erfarenhet av uppföljning och miljöövervakning. Förvaltningen kommer att arbeta under 2016 med att stötta och underlätta datainsamling och uppföljning gällande ekologisk skötsel och kompensationsåtgärder. Baserat på erfarenhet och genomförbarhet av uppföljningen bör förslaget därför ändras till att även miljöförvaltningen har ett delansvar när det gäller

uppföljning av de delmål (3.4 och 3.5) och indikatorer som rör ekologi. Se vidare under respektive delmål nedan.

Inledning

Det är positivt att den inledande texten för mål 3 betonar vissa särskilt viktiga förutsättningar för stadens ekosystem. Det är också bra att det exempelvis framgår att påverkan på funktioner ska minimeras, att staden ska ta fram en gröstrukturplan och att det finns behov av ekologiskt anpassad skötsel av grön- och blåtor.

Delmål

Delmålen ser överlag bra ut. Struktur, formuleringar och ordval behöver dock gås igenom ytterligare innan miljöprogrammet fastställs.

Funktionerna kärnområde, livsmiljö för skyddsvärda arter och spridningszon omnämns på olika sätt i olika delmål. Förvaltningen förespråkar att man väljer att konsekvent skriver ut funktionerna (kärnområde, livsmiljö, spridningszon) varje gång så att det blir mer lättförståeligt.

Indikatorer

I texten för indikatorn *Andel årliga markanvisningar där ekologiskt relevant grönytekompensation är ett krav* bör det tydliggöras att uppföljningssystemet behöver utvecklas så att det även speglar vilka kompensationsåtgärder som faktiskt genomförs samt deras effekt.

För närvarande pågår en översyn av de olika grönpogrammen i staden. När det arbetet är avslutat kan det finnas anledning att komplettera miljöprogrammet med en indikator som följer de nivåer som har angetts i den nya styrdokument för grönytor mm.

Indikatorn *Andel vattenförekomster som följer miljökvalitetsnormerna för ekologisk status* bör inkludera även kemisk status och därmed omformuleras till *Andel vattenförekomster som följer miljökvalitetsnormerna för ekologisk och kemisk status*. Anledningen till detta är att både ekologisk och kemisk status ingår som två separata och likvärdiga delar i bedömningen av ytvattens status som helhet. Kemisk status och tillhörande miljökvalitetsnormer är dessutom mycket viktig för staden då den reglerar många av de tungmetaller och organiska ämnen som utgör ett problem i urbana vattenmiljöer.

Mer om målet

Förvaltningen föreslår att ett nytt stycke läggs till som nytt sjunde stycke: *För att värna den biologiska mångfalden vid stadens snabba tillväxttakt behövs satsningar på att höja kvalitén i kvarvarande grönområden.*

Genom väl avvägda åtgärder kan vissa rekreativa och ekologiska värden nyskapas, återskapas eller ersättas när oexploaterad mark tas i anspråk för bebyggelse.

3.4 Vid stadsutveckling ska ekosystemtjänster främjas för att bidra till en god livsmiljö

Baserat på erfarenhet och genomförbarhet av uppföljningen bör förslaget ändras till att även miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett delansvar när det gäller uppföljning av detta delmål samt indikatorerna: *Andel årliga markanvisningar på stadens mark där grönytefaktor för kvartersmark är ett krav* respektive *Andel årliga markanvisningar där ekologiskt relevant grönytekomensation är ett krav.*

3.5 När staden växer ska den biologiska mångfalden stärkas och utvecklas

En långsiktig leverens av ekosystemtjänster förutsätter att det finns en "leverantör", det vill säga robusta ekosystem. Biologisk mångfald är därför i sin tur en förutsättning för robusta ekosystem. För att förtydliga detta anser förvaltningen att det första stycket bör kompletteras med en ny sista mening med följande lydelse: *Det utgör också en förutsättning för robusta ekosystem och de tjänster dessa levererar.*

Baserat på erfarenhet och genomförbarhet av uppföljningen bör förslaget ändras till att även miljö- och hälsoskyddsnämnden har ett delansvar när det gäller uppföljning av detta delmål samt indikatorerna: *Andel årliga markanvisningar på stadens mark där grönytefaktor för kvartersmark är ett krav* respektive *Andel årliga markanvisningar där ekologiskt relevant grönytekomensation är ett krav.*

3.6 Varje stadsdel ska ha god tillgång till parker och områden med höga rekreations- och naturvården

Meningen *Särskilt viktigt är att ta ansvar för hotade och i övrigt skyddsvärda arter.* bör flyttas till delmål 3.5 (som berör biologisk mångfald i en växande stad) eftersom formuleringen har mer fokus på biologisk mångfald än på rekreation.

Delmålet skulle kunna förtydligas med att tillgången även till större natur/friluftsområden är viktig och att ljudkvalitet är en relevant aspekt för rekreation.

4. Resurseffektiva kretslopp

Förvaltningen anser att det genomgående i texten mer tydligt bör framgå när man avser stadens egna verksamheter och när man avser alla stockholmare, det vill säga också hushåll och privata verksamheter.

Indikatorer

De föreslagna indikatorerna gäller bara sådant som staden indirekt råder över. Förvaltningen saknar indikatorer som mäter hur väl staden lyckas med sina egna verksamheter.

Mer om målet

Det femte stycket (om hantering av schaktmassor) bör kompletteras med en ny sista mening: *Dock ska återvinning endast ske under förutsättning att man har kontroll på massornas innehåll av föroreningar så att fel massor inte hamnar på fel plats.*

5. Giffritt Stockholm

Mer om målet

I fjärde stycket hänvisas till stadens upphandlingspolicy. Sedan förslag till miljöprogram färdigställdes har dock ett nytt förslag på upphandlingspolicy (numera kallat upphandlingsprogram) remisshanterats. Formuleringarna i miljöprogrammet behöver stämmas av med rätt gällande dokument för upphandling innan det slutligen antas.

6. Sund inomhusmiljö

Indikatorer

Förvaltningen anser att den första indikatorn: *Stadens arbetslokaler ska högst inrymma de antal personer som ventilationen är dimensionerad för* är olämpligt utformad eftersom det inte går att sätta ett målvärde för den. Så som den formulerats är den snarare lämplig som ett delmål. Förvaltningen föreslår att indikatorn omformuleras till: *Andel av stadens arbetslokaler som högst inrymmer det antal personer som ventilationen i byggnaden är dimensionerad för.*

Förvaltningen anser att den andra indikatorn; *Skolor med godkänd ventilationskontroll* i sig är mindre bra eftersom en godkänd ventilationskontroll inte säger något om kvaliteten på inomhusluften. Den visar bara att ventilationssystemet i byggnaden uppfyller de krav som gällde vid tiden för byggnadens uppförande. I äldre byggnader är kraven betydligt lägre ställda än de byggnader som uppförs idag. Men om indikatorn ska behållas så behöver den omformuleras så att den går att

koppla till ett mål, lämpligen: *Andel skolor med godkänd obligatorisk ventilationskontroll (OVK).*

Förslag till ändringar av mer redaktionell karaktär:

Ursprunglig text (kursiv stil markerar text som ska ändras).	Förslag till ändring (text markerad med kursiv stil).
1. Hållbar energianvändning	
Indikatorer Växthusgasutsläpp per invånare (<i>ton CO₂e per invånare</i>)	Växthusgasutsläpp per invånare (<i>ton CO₂e per invånare</i>)
1.4 Teknikutveckling sker snabbt och staden kommer att i dialog med byggherrar planera och genomföra demonstrationsprojekt där byggherrar kan visa på möjligheten att nå lägre energianvändning än <i>55 kWh/m²,år</i> med sikte på att <i>45 kWh/m²,år</i> .	Teknikutveckling sker snabbt och staden kommer att i dialog med byggherrar planera och genomföra demonstrationsprojekt där byggherrar kan visa på möjligheten att nå lägre energianvändning än <i>55 kWh/m² och år</i> med sikte på <i>45 kWh/m² och år</i> .
Kommentar: Skrivsättet "kWh/m ² ,år" är svårt att förstå för den tekniskt ovane läsaren. Formuleringen "kWh/m ² och år" är mer allmänt känd. Observera att ändringen även ska göras i rubriken.	
2. Miljöanpassade transporter	
Delmål 2.1 <i>Biltrafiken</i> ska minska	2.1 <i>Personbilstrafiken</i> ska minska
Indikatorer Passager över innerstadssnitt, <i>lastbilar</i> Sålda fossila <i>bränslen</i>	Passager över innerstadssnitt, <i>tunga lastbilar</i> Sålda fossila <i>drivmedel</i>
Mer om målet Förutsättningar för effektiva, säkra och miljöanpassade in- och utleveranser av gods till staden <i>behöver inkluderas tidigt, liksom</i>	Förutsättningar för effektiva, säkra och miljöanpassade in- och utleveranser av gods till staden <i>samt omlastningspunkter behöver</i>

<i>omlastningspunkter.</i>	<i>omhändertas tidigt i planeringen.</i>
2.5 Alternativ till fossil diesel och bensin är <i>biodiesel</i> (RME, HVO, syntetiska dieslar), biogas, vätgas och etanol. Staden bör verka för en ökad produktion av <i>biodrivmedel</i> samt en infrastruktur för att tanka dessa bränslen. • Informera om möjligheterna att välja miljöfordon och förnybara bränslen • Verka för incitament som gynnar och undanröjer hinder för miljöfordon och förnybara bränslen • Verka för en utveckling av fordonsflottan <i>mot en ökad användning av förnyelsebara bränslen</i>	Alternativ till fossil diesel och bensin är <i>förnybar diesel</i> (RME, HVO, syntetiska dieslar), biogas, vätgas och etanol. Staden bör verka för en ökad produktion av <i>förnybara drivmedel</i> samt en infrastruktur för att tanka dessa drivmedel. • Informera om möjligheterna att välja miljöfordon och förnybara drivmedel • Verka för incitament som gynnar och undanröjer hinder för miljöfordon och förnybara drivmedel • Verka för en utveckling av fordonsflottan <i>så att andelen förnybara drivmedel ökar</i>
3. Hållbar mark- och vattenanvändning	
Översiktsplanen ger inriktningen för utveckling av staden för att klara den stora befolknings-tillväxten och bevara de värden som staden har i form av <i>naturområden och parker</i>.	Översiktsplanen ger inriktningen för utveckling av staden för att klara den stora befolknings-tillväxten och bevara de värden som staden har i form av <i>parker, natur- och vattenområden</i>.
Indikatorer • <i>Badvattenkvaliteten vid stadens badplatser ska förbättras</i> • Hur nöjd inflyttade i ny stadsdel är med stadsmiljön.	• <i>Andel badplatser med bra badvattenkvalitet</i> Indikatorn har av misstag hamnat på samma rad som nästföljande rubrik <i>Mer om målet</i>.

Mer om målet Hållbar mark-och vatten-användning innebär att staden kan växa <i>och</i> samtidigt som <i>att</i> goda stadskvaliteter skapas, grönstrukturens ekosystemtjänster behålls och riskerna från ett förändrat klimat reduceras Grönytefaktorn ger vägledning för <i>såväl</i> biologisk mångfald, <i>dagvattenhantering</i> och socialt värdeskapande vid stadsutveckling. Trots att vattenkvaliteten har förbättrats avsevärt kvarstår betydande arbete innan <i>vattendirektivets mål är uppnådda.</i>	Hållbar mark-och vatten-användning innebär att staden kan växa samtidigt som goda stadskvaliteter skapas, grönstrukturens ekosystemtjänster behålls och riskerna från ett förändrat klimat reduceras. Grönytefaktorn ger vägledning för <i>både</i> biologisk mångfald, klimatanpassning och socialt värdeskapande vid stadsutveckling. Trots att vattenkvaliteten har förbättrats avsevärt kvarstår betydande arbete innan <i>miljökvalitetsnormerna för vatten följs.</i>
3.2 <i>Alla vattenförekomster ska ha god kemisk och ekologisk status och vattenkvaliteten får inte försämrats. Det är målsättningen med EU:s ramdirektiv för vatten, som syftar till ett långsiktigt och hållbart utnyttjande av våra vattenresurser.</i>	<i>Enligt kraven i EU:s vattendirektiv ska alla vattenförekomster nå god kemisk och ekologisk vattenstatus och vattenkvaliteten får inte heller försämrats. Detta syftar till ett långsiktigt och hållbart utnyttjande av våra vattenresurser.</i>
3.3 • Den biologiska mångfalden och möjligheter till fritidsfiske förstärks genom ytterligare biotopvård i bäckar och sjöar samt fortsatt utsättning av fisk i <i>flertalet vatten</i>, däribland Strömmen.	• Den biologiska mångfalden och möjligheter till fritidsfiske förstärks genom ytterligare biotopvård i bäckar och sjöar samt fortsatt utsättning av fisk i <i>vatten (där så är lämpligt)</i>, däribland Strömmen.
Kommentar: Det är viktigt att det inte framställs som att det gynnar biomångfalden att sätta ut fisk i så många vatten som möjligt. I vissa vatten kan detta istället ha negativ påverkan på skyddsvärda arter.	

3.4 Vid exploatering inom stadens ekologiska kärnområden, viktiga spridningszoner och livsmiljöer för skyddsvärda arter ska konsekvenserna alltid utredas. <i>Åtgärder för hur påverkan ska minimeras ska vidtas.</i>	Vid exploatering inom stadens ekologiska kärnområden, viktiga spridningszoner och livsmiljöer för skyddsvärda arter ska konsekvenserna alltid utredas. <i>Åtgärder ska vidtas för att minimera påverkan.</i>
3.5 Den biologiska mångfalden karakteriseras av ständiga förändringar och att stärka <i>den biologiska mångfalden innebär inte</i> att landskapet konserveras i dagens form. Variationen och robustheten bör i stället säkerställas genom ett fortsatt varierat natur- och kulturlandskap. Genom väl avvägda åtgärder kan vissa rekreativa och ekologiska värden <i>återskapas eller ersättas i de fall</i> oexploaterad mark tas i anspråk för bebyggelse. - Stadens arbete ska inriktas på att upprätthålla och utveckla funktionerna i <i>strukturen av ekologiskt värdefulla områdena, bl.a. med en stor variation av natur- och kulturlandskap.</i> - Säkerställa en <i>ändamålsenlig skötsel.</i>	Den biologiska mångfalden karakteriseras av ständiga förändringar och att stärka <i>den innebär inte nödvändigtvis</i> att landskapet konserveras i dagens form. Variationen och robustheten bör i stället säkerställas genom ett fortsatt varierat natur- och kulturlandskap <i>som innehåller livsmiljöer för många olika artgrupper.</i> Genom väl avvägda åtgärder kan vissa rekreativa och ekologiska värden <i>nyskapas, återskapas eller ersättas när</i> oexploaterad mark tas i anspråk för bebyggelse. - Stadens arbete ska inriktas på att upprätthålla och utveckla funktionerna i en <i>sammanhängande struktur av ekologiskt betydelsefulla områden, bl.a. med en stor variation i natur- och kulturlandskapet.</i> - Säkerställa en <i>kontinuerlig och ändamålsenlig skötsel av naturmark och vattenmiljöer.</i>

3.6 Biologisk mångfald ska bevaras och utvecklas genom skydd och skötsel av naturen. Tillgängligheten till parker och grönområden ska förbättras genom minskning av barriäreffekter, anläggande av gröna promenader, förbättrade kollektivtrafikanslutning, vägskyltning och tydliggörande av <i>parkentréerna</i>.	Biologisk mångfald <i>förhöjer upplevelsevärdena</i> och ska bevaras och utvecklas genom skydd och skötsel av naturen. Tillgängligheten till parker och grönområden ska förbättras genom minskning av barriäreffekter, anläggande av gröna promenader, förbättrade kollektivtrafikanslutning, vägskyltning och tydliggörande av <i>entréerna</i>.
Kommentar: Bör gälla lika för både parker och naturreservat.	
4. Resurseffektiva kretslopp	
4.1 Spillmaterial vid byggproduktion ska <i>undvikas</i>.	Spillmaterial vid byggproduktion ska <i>minimeras</i>.
Kommentar: Det är helt omöjligt att helt undvika spill vid byggproduktion.	
5. Giftfritt Stockholm	
Mer om målet Vid ekologisk <i>produktion</i> tillåts inga kemiska bekämpningsmedel.	Vid ekologisk <i>livsmedelsproduktion</i> tillåts inga kemiska bekämpningsmedel.
5.4 Stadens byggande nämnder och <i>bolagstyrelser</i> ska använda sig av BVB och en digital loggbok (BVB:s projektplats).	Stadens byggande nämnder och <i>bolag</i> ska använda sig av BVB och en digital loggbok (BVB:s projektplats).
Kommentar: Konsekvent användande av begrepp; jämför med punkten efter.	

5.4 Stadens verksamheter ska erbjudas att ansluta sig till ett <i>kemikalie-registreringssystem</i> för att underlätta arbetet.	5.4 Stadens verksamheter ska erbjudas att ansluta sig till ett <i>databaserat kemikaliehanteringssystem</i> för att underlätta arbetet.
5.5 (rubriken) <i>Förekomst</i> av hälsofarliga kemikalier i förskolemiljön ska minska	<i>Förekomsten</i> av hälsofarliga kemikalier i förskolemiljön ska minska
<i>Alla förskolor ska rensa bort varor och material som används i verksamheten inklusive köket och som kan innehålla hälsofarliga kemikalier enligt vägledning som tas fram av kemikaliecentrum. Chefer och personal på förskolorna ska genomgå grundläggande kemikalieutbildning som tillhandahålls av kemikaliecentrum. Regelbunden städning ska säkerställas genom rutiner med korrekta metoder och kontinuerlig uppföljning av dessa.</i>	<i>Alla förskolor ska rensa bort varor och material som används i verksamheten inklusive köket och som kan innehålla hälsofarliga kemikalier enligt vägledning som tas fram av kemikaliecentrum.</i> <i>Chefer och personal på förskolorna ska genomgå grundläggande kemikalieutbildning som tillhandahålls av kemikaliecentrum.</i> <i>Regelbunden städning ska säkerställas genom rutiner med korrekta metoder och kontinuerlig uppföljning av dessa.</i>
Kommentar: Punkten bör delas upp i tre punkter.	
5.5 Vid ombyggnader ska fastighetsägare prioritera att ta bort byggmaterial som innehåller skadliga kemikalier.	<i>Särskilt</i> vid ombyggnader ska fastighetsägare prioritera att ta bort byggmaterial som innehåller skadliga kemikalier.
Kommentar: Äldre PVC-mattor kan behöva ”avvecklas i förtid”, det vill säga inte bara bytas i samband med ombyggnation (när mattorna ändå ska bytas).	

6. Sund inomhusmiljö

Inga synpunkter.

Indikatorer (bilaga)**1. Hållbar energianvändning**

Förvaltningen anser att uppföljning av indikatorer i tertialrapport 1 respektive 2 samt verksamhetsberättelsen i vissa fall inte är praktisk möjlig.

Växthusgasutsläpp per invånare (ton CO₂e per invånare)

Statistik kan bara inhämtas på helårsbasis. Statistiken har dessutom eftersläpning med ca två år, eftersom sammanställningen bygger på statistik från SCB som publiceras cirka arton månader efter det år statistiken behandlar.

Köpt energi (GWh)

Uppföljning kan bara ske på årsbasis på grund av stora variationer i energianvändningen under året, till exempel för uppvärmning.

Uppföljningen måste baseras på föregående års energianvändning.

Indikatorn mäter inte mängden köpt energi kopplat till delmålet total energianvändning eftersom även energi som produceras i stadens anläggningar ingår i den totala energianvändningen. Delmål 1.2 måste således utvärderas utifrån mängden köpt energi och mängden producerad energi i stadens egna anläggningar.

Energicentrum gör årligen en sammanställning av stadens totala energianvändning. Det har i detta arbete uppdragats att data bearbetas olika av bolagen och förvaltningarna samt att dataredovisningen inte varit heltäckande.

Anledningen till att kvaliteten på inrapporterat underlag varierar är att energistatistiken bygger på uppgifter som tolkas olika av förvaltningar och bolag. Energi till uppvärmning bör klimatkorrigeras, men i staden sker detta utifrån olika metoder. Fastighetsbolagen har olika beräkningsmetoder för energi vid nybyggen. Några tar med beräknad energianvändning för nya hus från årets början, oberoende av när byggnaden är färdigställd. Andra börjar ta med energin till nybyggen först sedan byggnaden har varit i drift i tolv månader.

Stadsdelsförvaltningarna gör även olika med energi till lägenheter som kommunen disponerar inom socialtjänsten och äldreboenden. Eftersom den energin helt eller delvis kan anses vara privatboende exkluderas den energin mer eller mindre. Liknande olikheter uppstår med energi i lokaler hyrda av privata fastighetsvärdar till exempel förskolor.

Ytterligare exempel på olika behandling av statistik är att fastighetsbolagen tillämpar så kallat rullande tolv vid redovisningen (vilket innebär att oavsett när på året data rapporteras in, så är det alltid de senaste tolv månaderna som uppgiften täcker in).

Förvaltningen föreslår att energicentrum gör sammanställningen av stadens totala energianvändning en gång om året och redovisar den som samlad årsindikator i tertialrapport 2 med data från föregående år.

Köpt energi för värme, kyla och varmvatten i stadens allmännyttiga bostadsbolag (kWh/m² BOA och LOA)

Bostadsbolagen har olika rutiner och metoder för areaberäkning och energianvändning vid nyproduktion och större ombyggnader, men även klimatkorrigering av energi till uppvärmning. För att indikatorn ska bli rättvisande måste gemensamma riktlinjer tas fram.

Andel större ombyggnader där den köpta energin minskat med minst 30 procent

Förvaltningen konstaterar att det saknas riktlinjer för hur målet ska följas upp. Uppföljning kan ske med projekterade värden eller med uppmätta värden. Önskvärt är naturligtvis att uppföljningen sker utifrån uppmätta värden som beskriver hur mycket energibehovet faktiskt har minskat. Denna metod innebär dock att utvärdering kan ske först efter färdigställd ombyggnad och minst ett års drift. Ett annat problem som måste uppmärksammas är vilka ingångsdata som ska tas fram innan ombyggnaden, för att en rättvisande utvärdering ska kunna göras.

Förvaltningen förordar att uppföljning sker med uppmätta värden och att riktlinjer tas fram i samarbete mellan energicentrum, Stadshus AB, fastighetsbolagen samt fastighetskontoret.

Energianvändning i nyproducerade byggnader (kWh/m² och år).

Indikatorn bör kompletteras med text om att beräkningar ska utföras enligt anvisningar som ges av exploateringsnämnden.

Årlig energiproduktion baserad på solenergi (MWh)

Uppföljning kan bara ske på årsbasis på grund av stora variationer i energiproduktion över året.

Dessutom finner förvaltningen att uppföljning per tertial blir meningslös med tanke på att elproduktionen varierar stort mellan årstiderna. Det är i stort sett enbart under tertial två (maj – augusti) som elproduktion sker. Rapportering enligt så kallat rullande tolv fungerar inte eftersom produktionen enligt målet ska öka med femtio procent under programperioden.

2. Miljöanpassade transporter**Vägrafikarbetet per person**

Bör förtydligas vilket år som ska vara utgångsvärde.

Passager över innerstadssnitt lastbilar

Indikatorn bör omformuleras till: *Passager över innerstadssnittet, tunga lastbilar* eftersom det är det som beskrivs i texten.

Målet är mycket svårt att uppnå med tanke på hur mycket som ska byggas samtidigt som folkmängden ökar.

Andel sålda förnybara drivmedel i länet per år

Ändra den beskrivande texten till följande: *Nyckeltalet visar energimängden från sålda förnybara drivmedel i Stockholms län relativt totalt sålda drivmedel. Som såld mängd räknas levererad mängd.*

Lägg till en mening: *Inrapporterat värde vid årsslut avser drivmedel för föregående år på grund av ett års eftersläpning i statistiken.*

Nya målvärden föreslås:

2016: 33 %

2017: 39 %

2018: 44 %

2019: 50 %

(Det vill säga en ökning med 5-6 % -enheter per år upp till 50 %).

Cykelantal

Även cykling under vintersäsongen bör följas upp, eftersom den behöver öka för att kollektivtrafiken ska vara "rätt" och mer "jämnt" dimensionerad för behovet över året.

Målvärdena för indikatorn har hamnat fel i tabellen, vilket gör den svårläst.

Sålda fossila bränslen

Följande ändring av målvärdena föreslås, analogt med det nya förslaget om 50 % förnybara drivmedel till 2019.

2016: 7,4 TWh

2017: 6,6 TWh

2018: 5,8 TWh

2019: 5,0 TWh

3. Hållbar mark- och vattenanvändning**Andel årliga markanvisningar på stadens mark där grönytefaktor för kvartersmark är ett krav respektive**

Miljö- och hälsoskyddsnämnden bör ha ett delat uppföljningsansvar, tillsammans med exploateringsnämnden, för denna indikator.

Andel årliga markanvisningar där ekologiskt relevant grönytekomensation är ett krav

Miljö- och hälsoskyddsnämnden bör ha ett delat uppföljningsansvar, tillsammans med exploateringsnämnden, för denna indikator.

Andel vattenförekomster som följer miljö kvalitetsnormerna för ekologisk status

Indikatorn bör omfatta så väl ekologisk som kemisk status, och behöver därför kompletteras med detta.

4. Resurseffektiva kretslopp

Inga synpunkter.

5. Giftfritt Stockholm**Antal av 17 utvalda ämnen som uppvisar sjunkande eller oförändrade halter i slam**

Vissa av de ingående ämnena visar väldigt varierande värden eller ligger ofta under rapporteringsgränsen och det är därför omöjligt att beteckna de halterna som vare sig ökande, minskande eller oförändrade. Dessa ämnen (DINP och DIDP) föreslås därför utgå ur indikatorn som alltså föreslås

lyda: *Antal av 15 utvalda ämnen och ämnesgrupper som uppvisar sjunkande eller oförändrade halter i slam.*

Det bör också tydligt uttalas vad värdena ska jämföras mot – sjunkande/oförändrade i förhållande till vad? Förvaltningen föreslår att jämförelsen görs mot medelvärdet för treårsperioden närmast före programperioden, alltså 2013-15. Målvärden föreslås vara

2016: 14 av 15

2017: 14 av 15

2018: 15 av 15

2019: 15 av 15

Andel av stadens förskolor som har genomfört alla åtgärder på nivå 1 enligt kemikaliecentrums vägledning för kemikaliesmart förskola

När förslaget arbetades fram begränsades denna indikator till att handla om nivå 1, eftersom den nivån är mer eller mindre gratis och därmed borde kunna innebära ett snabbt och brett genomslag. Men i budgeten för 2016 finns nu en särskild medelsreserv för stadsdelarna att söka pengar ur för att även genomföra mer kostsamma åtgärder. Nivå 2 ska därför nu i princip inte heller behöva innebära en stor merkostnad för respektive stadsdel. Det finns därför ingen anledning att begränsa vad som mäts i indikatorn, och förvaltningen föreslår att den ändras till: *Andel av stadens förskolor som har genomfört alla åtgärder enligt kemikaliecentrums vägledning för kemikaliesmart förskola*. Målvärdet bör då ökas något långsammare i början, förvaltningen föreslår:

2016: 15 %

2017: 40 %

2018: 70 %

2019: 100 %

6. Sund inomhusmiljö

Stadens arbetslokaler ska högst inrymma de antal personer som ventilationen är dimensionerad för

Förvaltningen anser att indikatorn är olämpligt utformad eftersom det inte går att sätta ett målvärde för den. Så som den formulerats är den snarare lämplig som ett delmål. Istället bör indikatorn omformuleras till *Andel av stadens arbetslokaler som högst inrymmer det antal personer som ventilationen i byggnaden är dimensionerad för*.

Lämplig datakälla för indikatorn vore att kommunala fastighetsägare och fastighetsnämnden rapporterar via Webb ILS på årsbasis hur många arbetslokaler som uppfyller detta krav. Det ska sättas i relation till befintlig mängd arbetslokaler som ägs av staden.

Lämpligt målvärde för 2019 är 100 % av stadens arbetslokaler. Detta mål bör brytas ner på delmål:

2016: 70 %

2017: 80 %

2018: 90 %

2019: 100 %

Genomförandeansvar har alla större kommunala fastighetsbolag som innehar byggnader med arbetslokaler och Fastighetsnämnden.

Skolor med godkänd ventilationskontroll

Förvaltningen anser att indikatorn i sig är olämplig eftersom en godkänd ventilationskontroll inte säger något om kvaliteten på inomhusluften. Den visar bara att ventilationssystemet i byggnaden uppfyller de krav som gällde vid tiden för byggnadens uppförande. I äldre byggnader är kraven betydligt lägre ställda än de byggnader som uppförs idag. Men om indikatorn ska behållas så behöver den omformuleras så att den går att koppla till ett mål, lämpligen: *Andel skolor med godkänd obligatorisk ventilationskontroll (OVK)*.

Bilagor

1. Tjänsteutlåtande miljöprogram 2016-2019
2. Stockholms miljöprogram 2016-2019
3. Indikationer miljöprogram 2016-2019

S L U T